

Alpe niso le turistični cilj

Zavarovana območja narave v Alpah

¹ Pridevnik 'nacionalni', ki ga sicer nadomešča ustrezni slovenski knjižni izraz 'narodni', uporabljamo zgolj zaradi njegove zelo pogoste rabe.

² Strokovna služba Triglavskega narodnega parka.

Cilj varstva narave je njena ohranitev. Tako preprost cilj, pa tako težka pot vodi do tja. Če se mi je pred poklicno potjo na področju varstva narave zdel cilj zelo jasen, dosegljiv, področje varstva narave pa razumljivo, se zdaj, po dobrih desetih letih dela v narodnem parku dobro zavedam, kako kompleksno, zahtevno in družbeno pomembno je varstvo narave ter kako nujna je njena ohranitev. Za vsa živa bitja. Čeprav se zavedanje o pomenu varstva narave povečuje, je človekova želja po razvoju, blaginji in uživanju, tudi in predvsem na račun narave, tako močna, da je vedno korak spredaj. Varstvo narave ima še dodatno težavo, uspehi na tem področju so težko merljivi, sploh v primerjavi z gospodarstvom. Pogosto je uspeh varstva narave dejstvo, da se nič ne zgodi (npr. ne zgradi se elektrarna na Soči). Za ohranitev narave uspeh, za gospodarstvo ravno nasprotno.

*Dolina Mlinarica,
nad njo divji
gorski greben:
Goličica, Germlajt,
Kanceljni, Planja
in Razor; Triglavski
narodni park
Foto: Dan Briški*

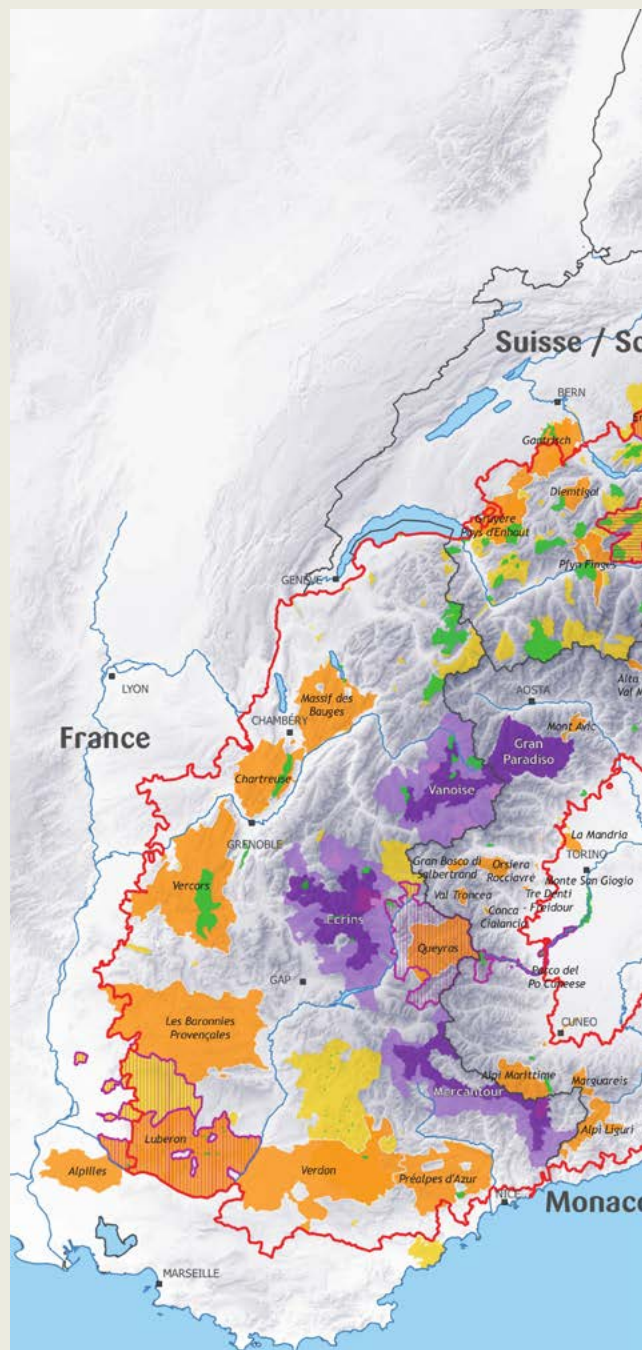

Zgodovina in vrste zavarovanih območij narave

Gibanja in prizadevanja človeštva, da bi ohranilo naravo, so se v zahodnem svetu začela ob koncu 19. stoletja. V tistem času je dozorelo zavedanje o pomembnosti in vrednosti ohranjene narave, med drugim tudi zaradi naraščanja posledic negativnih učinkov razvoja civilizacije, industrije in porasta števila prebivalstva. V kulturah, ki so živele z naravo oz. v neposrednem stiku z njo, potrebe po formalnem varovanju narave ni bilo, obstajala pa je duhovna, sveta in moralna nedotakljivost delov narave (t. i. sveti kraji). Leta 1872 so ZDA območje Yellowstonea v zveznih državah Montana in Wyoming razglasile za prvo zavarovano območje narave v obliki narodnega parka, katerega ustanovni namen je bil oblikovanje javnega območja za obiskovanje, občudovanje in rekreacijo. Obiskovanje in doživljanje je poleg varovanja narave še vedno eden izmed osnovnih namenov večine izmed že več kot 1000 narodnih parkov, ki so danes v več kot 100 državah sveta.

Narodni park je le eden od številnih načinov zavarovanja delov narave. Z zavarovanjem del narave dobi pravno zaščito v obliki pravnega akta (odlok, uredba, zakon), znotraj območja velja poseben režim, omejitve in pravila. Poleg širših območnih zavarovanj se lahko zavarujejo tudi posamezne živalske ali rastlinske vrste, genski material, ekosistemi, torej živa narava in življenjski prostori (biodiverziteti), ali pa ožji deli narave, ki imajo vrednostne lastnosti, kot npr. jezera, reke, naravna okna, fosili, tudi krajina ..., torej neživa narava (naravne vrednote).

Narodni parki imajo zaradi območnega načina varovanja narave še prav posebej pomembno vlogo, saj zaradi pokrivanja širših delov narave omogočajo nemoten razvoj naravnih procesov v večjem obsegu. Izmed širših zavarovanih območij poleg narodnih parkov poznamo še regijske parke, v tujini največkrat pod imeni "regional" ali "nature" park ter krajinske parke, pogosto v tujini poimenovane "protected landscape areas". V primerjavi z narodnimi parki gre za praviloma nekoliko manjša območja, v katerih je tudi manjši del t. i. neokrnjene narave, medtem ko leta v narodnih parkih prevladuje. Še nekoliko manjša območja so t. i. naravni rezervati in spomeniki, v tujini pod imenom "nature reserve", ki imajo najstrožje režime varovanja, saj gre za najpomembnejše dele narave, pogosto so locirani tudi znotraj narodnih parkov. V Triglavskem narodnem parku je tako npr. 46 ožjih zavarovanih območij v obliki naravnih rezervatov in spomenikov (npr. Mala Pišnica, Martuljska skupina, Dolina Triglavskih jezer, Poključka soteska, ...). Obstaja še cela vrsta drugih zavarovanj, med katerimi so najbolj znana zavarovanja pod okriljem Unesca, ter številna druga območja varovane narave, ki jih pokrivajo posebni državni predpisi in številne mednarodne konvencije, direktive in sporazumi (območja Natura 2000, Alpska konvencija, Bonnska konvencija, CITES itd.).

Prav nepregledna množica predpisov na področju varovanja narave, številna in raznolika zavarovana območja, posebne kontinentalne, državne, regijske in lokalne ureditve ter široka paleta imenoslovja pogosto prinašajo zmedo in nejasnosti, uporabnikom delajo težave pri razumevanju pomena, stopnje in ciljev zavarovanega območja, kar pogosto prispeva tudi k nezaželenemu obnašanju v teh območjih. Že od leta 1948 se Svetovna zveza za varstvo narave (IUCN) trudi vzpostaviti enoten mednarodni sistem kategorizacije zavarovanih območij narave. Pri tem je bolj ali manj uspešna, saj mora poleg nacionalnih, regionalnih in mednarodnih interesov, tako političnih kot nevladnih, upoštevati tudi popolnoma razdrobljeno in pogosto nepovezano znanstveno sfero na področju varstva in preučevanja narave, ki je naravo razdrobila na koščke ter jo pospravila v navidezne predalčke,

Slovenci imamo v splošnem pozitivno mnenje o Triglavskem narodnem parku. Foto: Vida Petrovčič

Družina kozorogov; Triglavski narodni park Foto: Dan Briški

Spoznavanje procesov v naravi s pomočjo modeliranja Foto: Christian Fühnerholzer, Arhiv Nationalpark Gesäuse

Svilničevolistni svišč ali svečnik (*Gentiana asclepiadea*) Foto: Toni Kerschbaumer, arhiv Nationalpark Gesäuse

Planika Foto: Dan Briški

in Nemčiji (Berchtesgaden National Park), po trije v Avstriji (National park Hohe Tauern, Kalkalpen in Gesäuse) in Franciji (Park national des Écrins, Vanoise in Mercantour) ter štirje v Italiji (Parco Nazionale Grand Paradiso, Stelvio, Val Grande in Dolomiti Bellunesi). Najstarejši je Švicarski narodni park, ustanovljen leta 1914, ki mu sledita Gran Paradiso in Vanoise (1922). Predhodnik današnjega Triglavskega narodnega parka je nastal leta 1924 v Dolini Triglavskih jezer, vendar ni šlo za pravi narodni park, temveč se je območje zavarovalo z zakupno pogodbo. V pravnem smislu pravi narodni park smo dobili leta 1961, ostali narodni parki v Alpah pa so nastali po letu 1970.

Poleg 13 narodnih parkov je v Alpah čez 400 drugih zavarovanih območij narave (87 naravnih, t. i. "nature" parkov, 288 naravnih rezervatov, 4 območja Unesca, 13 biosfernih rezervatov ...). Vsa zavarovana območja pokrivajo okrog 23 odstotkov celotnega območja Alp.

Dostopnost narodnih parkov

Slovenci imamo v splošnem pozitivno mnenje o Triglavskem narodnem parku, večina se zaveda izjemnosti, ohranjenosti in tudi lepote tega območja. Pogosto smo ponosni na park, vseeno pa je moč zaznati tudi nekaj nerazumevanja, neustreznih primerjav s podobnimi zavarovanji v tujini ter tu pa tam tudi negotovanje in nestrinjanje z načinom upravljanja in varovanja. Nekateri bi območje parka bistveno

strožje varovali, drugim se zdi vsaka omejitev odveč, najraje pa s prstom kažemo drug na drugega. Izkušnje kažejo, da ima narodni park pozitivno noto le do trenutka, ko režimi začnejo neposredno vplivati na našo lastnino, na naše želje, potrebe, dejavnosti. Takrat je varstvo narave največkrat samo ovira. Menim, da to izhaja iz nerazumevanja in nepoznavanja ciljev in namenov narodnega parka, zaradi družbe in njenih trenutnih norm ter seveda tudi zaradi načina, kako narodni park varujemo.

Za vse narodne parke v Alpah velja, da so odprti, torej imajo prost dostop za vsakogar pod enakimi pogoji. To pomeni, da vstopnin ni. Vstopnine so vezane le na posamezna ožja območja narave znotraj parka, ki jih je človek posebej uredil za ogledovanje in bi bila brez infrastrukture nedostopna. V ameriške narodne parke se praviloma vstopa po plačljivih vstopnih točkah, kar je zagotovilo za bistveno lažje upravljanje in nadziranje narodnega parka. Za odprte narodne parke, posebej za tiste, ki imajo številne dostope, tudi z več strani, z gosto infrastrukturno mrežo, je osnovna težava ta, da se obiskovalci pogosto sploh ne zavedajo, da so vstopili v zavarovano območje, kjer veljajo posebna pravila in to kljub razmeroma številni informacijski infrastrukturi. Ker imajo parki v Alpah tudi notranjo conacijo (osrednje in robno območje) nastopi dodatna težava še z označitvijo meje osrednjega območja.

Zelo pomembno vlogo pri učinkovitem upravljanju predstavlja lastništvo zemljišč v narodnem parku. Na

Finskem je npr. pogoj za ustanovitev narodnega parka 100-odstotno lastništvo države. V Alpah je država 100-odstotni lastnik v narodnem parku Berchtesgaden (Nemčija) in narodnih parkih Stelvio ter Gran Paradiso (Italija). V ostalih parkih so lastniška razmerja pestrejša, kar seveda povzroča težave pri upravljanju.

Pogosto je uspeh varstva narave dejstvo, da se nič ne zgodi (npr. ne zgradi se elektrarna na Soči).

V Triglavskem narodnem parku je več kot 50 odstotkov zemljišč v zasebni lasti, le 22 odstotkov pa v državni lasti, pri čemer Javni zavod Triglavski narodni park lahko upravlja le 1 odstotek državnih zemljišč. Ker narodni park prinaša določene omejitve pri upravljanju z nepremičninami, se pogosto pojavlja nezadovoljstvo lastnikov zemljišč. Krovni zakon, torej Zakon o ohranjanju narave sicer predvideva odškodnine zaradi omejitev in prepovedi, vendar sistem praviloma ne deluje. Avstrija za obstoj narodnega parka Gesäuse letno plačuje približno 2 milijona evrov nadomestila lastnikom zemljišč znotraj parka.

Uarstvena območja

Večina narodnih parkov v Alpah ima notranjo conacijo, ki se deli na osrednje in robno območje parka, pri čemer naj bi osrednje območje po kriterijih IUCN obsegalo vsaj 75 odstotkov območja parka. Osrednja območja so namenjena izključno varstvu narave oz. omogočanju razvoja naravnih procesov brez vpliva

*Planina Krstenica, v ozadju Ogradi; Triglavski narodni park
Foto: Aleš Zdešar*

Planino Jagdhausalm (narodni park Visoke Ture) zaradi kamnitih hiš imenujejo tudi "tibetanska vas". Foto: Iskra Jovanović

Travniki pod vasjo Podjelje v Bohinju; Triglavski narodni park Foto: Aleš Zdešar

Grossglockner; narodni park Visoke Ture Foto: Miha Pavšek

V osrčju narodnega parka Vanoise, v ozadju Grande Casse Foto: Aleš Zdešar

Korita Soče v Triglavskem narodnem parku
Foto: Miha Pavšek

človeka in v katerem so prepovedane vse gospodarske dejavnosti, razen tradicionalnega gorskega pašništva, dopustne so tudi znanstvene raziskave in obiskovanje območja pod določenimi pogoji. V robnih območjih so dopustne tradicionalne gospodarske dejavnosti (gospodarjenje z gozdovi, kmetijstvo, lov, ...).

*Koča pri Triglavskih jezerih, v ozadju Veliko Špičje; Triglavski narodni park
Foto: Oton Naglost*

Za vse narodne parke v Alpah velja, da so odprti, torej imajo prost dostop za vsakogar pod enakimi pogoji. To pomeni, da vstopnin ni.

Švicarski narodni park, Stelvio in Gran Paradiso imajo celotno območje parka opredeljeno kot osrednje območje. Triglavski narodni park je na področju conacije posebnost, saj ima tri varstvena območja. Prvo (37,5 odstotka) in drugo (38,6 odstotka) varstveno območje predstavljata osrednje območje, tretje (23,9 odstotka) varstveno območje predstavlja robno območje. Posebnost tudi zaradi tega, ker je v drugem varstvenem območju, ki je del osrednjega območja, dopustno gospodarjenje z gozdom in lov. Prav v nobenem drugem alpskem parku lov ni dopusten v osrednjem območju parka. Načrtovanje in upravljanje z lovom ter gospodarjenje z gozdom je v večini parkov urejeno s strani upravljavca parka, medtem ko v Triglavskem narodnem parku javni zavod le delno upravlja področje lova, načrtuje pa ga v celoti Zavod za gozdove, ki upravlja tudi z gozdom.

Dolina Valle di Trafoi, ki vodi na prelaz Stelvio, 2757 m, narodni park Stelvio. To je najvišji asfaltirani gorski prelaz v Vzhodnih Alpah in drugi najvišji v celotnih Alpah.

Foto: Oton Naglost

Navedeni odstotki sicer ne prikazujejo najbolj realne primerjave, saj je npr. prvo varstveno območje Triglavskega narodnega parka, ki je del osrednjega območja in kjer lov in gospodarjenje z gozdom nista dopustna, v hektarjih precej večji kot celotno območje naslednjih narodnih parkov: Gesäuse, Berchtesgaden, Kalckapfen, Švicarski narodni park, Val Grande, Dolomiti Bellunesi. Glede na majhnost Slovenije in glede na delež alpskega gorovja znotraj Slovenije, je ta podatek izjemen in neprimerljiv z ostalimi alpskimi državami. Slovenija ima z enim narodnim parkom zavarovanih 4 odstotke celotnega območja države, skoraj celotne Vzhodne Julijske Alpe, kar glede na navezanost Slovencev na gorski svet (najgostejša mreža planinskih poti in planinskih koč med vsemi narodnimi parki v Alpah), pritisk turizma in raznovrstnih športnih in rekreacijskih dejavnosti vpliva na izzive in probleme z upravljanjem Triglavskega narodnega parka.

Zunanje meje parkov

Omeniti je treba še en pomemben vidik upravljanja narodnih parkov, in sicer opredelitev zunanjih meja parka. Narodni parki v Alpah, ki so nastali razmeroma pozno, v osemdesetih in devetdesetih letih prejšnjega stoletja, torej nemški, vsi avstrijski in deloma italijanski, so tudi zaradi izkušenj že obstoječih narodnih parkov v Alpah zunanje meje parka zarisali zelo preudarno oz. "varno". V park niso vključevali

nobnih naselij in nobene pomembnejše infrastrukture (npr. smučišča, turistične ceste, ...). V teh parkih tudi ni stalno naseljenih prebivalcev. Na ta način so izločili številne konfliktne situacije, s katerimi se soočajo starejši parki, predvsem francoski in tudi Triglavski narodni park. V avstrijskih in nemškem parku so zaradi nekonfliktnih situacij, pa tudi zaradi drugačnih družbenih razmer lahko razvili nadzorno službo, ki deluje prvenstveno kot vodniška služba in prekrškovnih pristojnosti sploh nima. Drugje so nadzorniki tudi prekrškovni organ.

Uarstveni režimi

Najstrožji režim varovanja ima Švicarski narodni park. Njihovo osnovno vodilo je, da se narave ne vznemirja. V zimskem času je zato v celoti prepovedano izvajati kakršnokoli športno aktivnost (turno smučanje, alpinizem, krpljanje, ...). V kopni sezoni je dopustno hoditi izključno po označenih poteh. V parku ni dopustno ničesar premikati, trgati, odstranjevati, ... Vstop za pse je prepovedan. Kolesarjenje, letenje po zraku (jadrarno padalstvo, motorna letala, ...), jahanje konj, kopanje, potapljanje, soteskanje, uporaba plovil je prepovedana. Bistvo delovanja zaposlenih v parku je spremljanje naravnih procesov in izvajanje raziskav.

Zaradi zunanje podobnosti območij, ki je posledica podobne geološke sestave (triasne sedimentne

kamnine), zaradi podobnih nadmorskih višin, katere posledica je tudi gozdnatost območij, sem nekoliko podrobneje primerjal upravljanje Triglavskega narodnega parka z narodnima parkoma Gesäuse v Avstriji in Berchtesgaden v Nemčiji.

Kulturna krajina je sestavni del varstva narave

Nalašč sem za zaključek prihranil eno od najpomembnejših lastnosti Triglavskega narodnega parka, ki je tudi v očeh obiskovalcev ter kolegov iz drugih narodnih parkov v Alpah primerjalna prednost našega parka. Izjemna kulturna krajina Julijskih Alp, njen stik z gorskim gozdom in čarobnimi gorskimi skupinami znotraj Julijcev ter način ohranjenosti prepletanja kulturne krajine z gorsko divjino je nekaj, kar se obiskovalcu Triglavskega narodnega parka neizbrisno vtisne v občutke

in spomin, domačinom ter vsem njihovim prednikom pa vsaj za trenutek prizna njihovo vlogo in pomen pri ustvarjanju te navdihujoče dediščine. V območju Triglavskega narodnega parka se ne varuje le narava, temveč tudi kulturna dediščina. Park je nastal namreč v času, ko je bilo varovanje narave in kulture združeno pod eno streho, v en sistem. Prav zato je tako pomembno, da narodni park dojemamo kot celoto, kot preplet izjemne naravne in kulturne krajine. Upravljanje takega parka je zato sicer zelo raznoliko, a izjemno naporno delo, kjer je treba usklajevati koristi varstva narave, varstva kulturne dediščine, izkoriščanja naravnih dobrin, koristi lokalnih skupnosti, lastnikov, domačinov in pritiskov obiskovanja, ki prav zaradi tako dobro ohranjene naravne in kulturne krajine ter želje po doživljanju gorskega sveta z neverjetno hitrostjo narašča.

Osnovne informacije	Gesäuse	Berchtesgaden	Triglavski narodni park
Površina	11.306 ha (osrednje območje 86 %)	20.800 ha (osrednje območje 67 %)	83.982 ha (osrednje območje 76,1 %, od tega prvo varstveno območje 37,5 %)
Število prebivalcev v parku	41	/	2400
Dejavnosti			
Prisotnost športnih objektov (smučišče, tekaški center, kolesarski park)	NE	NE	DA
Turistični letalski promet	NE	NE	DA (pogoj je letenje vsaj 300 m nad najvišjo trenutno točko)
Možnost nadelave novih planinskih poti	NE	NE	NE, izjemoma v tretjem varstvenem območju pod določenimi pogoji
Hoja po brezpotju	DA	DA	DA, priporočila za uporabo poti in omejitve v mirnih območjih
Turno smučanje	DA, omejitve so v mirnih območjih.	Pri individualnih turah omejitve ni, omejitve so za vodene ture.	DA, omejitve so v mirnih območjih.
Jadrarno padalstvo	Vzletnih in pristajalnih mest v parku ni. Dopustni so preleti na višini vsaj 150 od najvišje točke.	Letenje z jadrlnim padalom ni prepovedano, velja pa splošna prepoved vzletanja in pristajanja v parku. Znotraj parka je eno vzletno mesto.	DA (5 uradnih vzletnih in 2 pristajalni mesti)
Gorsko kolesarjenje	Dopustno le na eni gozdni cesti	Dopustno le na eni cesti, v dolžini 50 km	Dopustno na vseh gozdnih cestah in drugih kategoriziranih in nekategoriziranih cestah, namenjenih za promet. Naravovarstveno sprejemljivo tudi na poteh, določenih v načrtu upravljanja.
Plavanje v rekah in jezerih	Le na za to določenih mestih ob rekah, prostega dostopa do rek ni.	DA, vendar brez kakršnihkoli pripomočkov (blazine, čolni, kajak ...)	NE, izjema sta Bohinjsko jezero in Soča na dveh odsekih
Soteskanje	NE, izjemoma dopustno v eni soteski	NE	NE, izjemoma dopustno na treh vodotokih
Kajak in raft	DA, za plačilo	NE	NE, izjemoma na za to določenih odsekih rek
Uporaba dronov	NE (izjema za raziskovalni namen)	NE (izjema za raziskovalni namen)	NE (izjeme za raziskovalni in dokumentarni namen ter v infrastrukturnih območjih)